

Ürək Yaman Şeydir

Əkrəm Əylisli

© Əkrəm Əylisli. Seçilmiş əsərləri. 1987

I

Sərvər əsgərlikdən bir ayrı vaxt gəlmiş olsaydı, bəlkə kənddə belə tez darıxmayacaqdı. Ancaq o, payızda gəldi. Payızın lap axırlarında. Gəlib gördü ki, çöl-bayırdan əl-ayaq kəsilib, atasının hər il kolxoza əkdiyi bostan sovuşub... Dağlarda ayrı vaxt adam boyunca qalxan ot-ələf son çöpünəcən biçilib-daşınmışdı; bağların mer-meyvəsi çoxdan dərilmişdi, xəzəli yandırılmışdı; Sərvərgilin heyva ağaclarındakı beş-altı heyva və döşlərdə, kolxoz xırmanlarında saralan üç-dörd taya saman—meşəli, bağlı-bağçalı Buzbulaq kəndinin bir dünya payızından qalan xırdaca xatirə idi, özgə bir şey deyildi.

Əsgərlikdən gələn günü Sərvər kənd arasına çıxıb üç il görmədiklərinin hamısını bir neçə saatda nə ki var gördü. Gördü ki, yenə qızlar, qadınlar çeşmələrdən su daşıyır, kişilər çayxanada çay içir, uşaqlar klubda domino oynayır. Gördü ki, axşamüstü adamlar yenə çinarın dibinə yığışırlar, futboldan, siyasətdən danışşırlar, sonra küçə-küçə, məhəllə-məhəllə evlərinə dağılışırlar və üç il bundan qabaqkı kimi yenə də gedə-gedə, yol uzununu eyni sözlər deyib, yeni qayda ilə bir-birlərini axşam çayına-çörəyinə dəvət eləyirlər.

O axşam evə qayıdanda küçənin bir yerində Sərvər təzəcə siqaret çəkməyə başlayan bir dəstə oğlan gördü; küçənin başqa bir yerində, təzəcə pıqqıldaşmağa başlayan bir dəstə qız gördü. Gördü ki, yenə kənddə atasına Pişik Ağalar deyirlər, anasına Cücəli Xanım deyirlər. Və birdən-birə hiss elədi ki, darıxır.

Sərvər birdən-birə yəqin elədi ki, qışı kənddə keçirmək çətin olacaq: nə bir hərəkət, nə bir məşin tınlıtısı; qarlı dağlar tam üç-dörd ay göyün ətəyinə dirəyib duracaqdılar—Buzbulağın dünyadan əli üzüləcəkdə... Ev—çayxana, çayxana—ev... Qış Sərvəri qorxutdu, dəhşətə gətirdi və Sərvər bu dəhşətlə yatıb, yuxusunda isti və işıqlı bir yay gecəsi gördü.

O, atasının bostanında idi, çalanın üstündə yatırdı, həm də elə bil onu yerdən—bostandan çalaqarışlıq bir xeyli yuxarı qaldırmışdılar və buradan Sərvər bütün bostanı rahatca görə bilirdi. Bostanın üstündə süd kimi ay işığı vardı və iri-iri, ağ-ağ qovunlar bu işıqda qoyun sürüsü təkəki yatmışdılar. Sərvər qovunlara baxırdı, həm də bostandan aralıda, dağın dibində böyürtkən kollarına oxşayan qara kölgələr görürdü. Kölgələr qımıladaşırdılar,

pıçıldaşırdılar—nəsə qorxulu bir iş görməyə hazırlaşırdılar. Sonra kölgələr sürətlə hərəkətə gəldilər, bostanın üstünə yeridilər və böyütkən koluna oxşayan bu kölgələrin içindən zil qara yapıncılı nəhəng bir çoban çıxıb, çomağını yuxarı qaldıran kimi tağlarda, bostan boyunca yatmış iri-iri, ağ-ağ qovunlar tərپəşib hərəkətə gəldilər və o saatca bir ağ qoyun sürüsü olub, sürətlə dağ səmtə gedən qara yapıncılı nəhəngin arxasınca tökülüşdülər. Sərvər qışqırmaq istədi, qışqıra bilmədi, yerindən durmaq istədi, dura bilmədi. Sonra birdən hava işıqlandı, səhər açıldı və Sərvər həmin qara yapıncılı adamın Əjdər olduğunu gördü. Əjdər dağın lap kəlləsində dayanmışdı; Sərvərə əl eləyirdi: “Bakıya gəl... Bakıya gəl... Bakıya... Bakıya... Bakıya...”

Hələlik yuxu yuxuluğunda, Əjdər Əjdərliyində qalsın, əsəs mətləb burasındadır ki, səhərisi yataqdan duranda Sərvər, özlüyündə, qışın məsələsini tamam həll eləyib qurtarmışdı. Əl-üzünü sevinə-sevinə yudu, çörəyini tələsə-tələsə yedi, küçəyə çıxıb qonşuluqdakı çoxdan kimsəsiz qalmış bir evin qapısında bir müddət ayaq saxladı... Bu ev Əjdərin idi: həyatını qanqal basmışdı, damını ot basmışdı... Əjdərin Bakıda olduğunu Sərvər çayxanada öyrəndi. Bir də Teymur Bakıda idi; Kömürçü bazarında alver eləyirdi. Teymur Sərvərin sinif yoldaşı idi, buna görə də Sərvər daha da ürəkləndi, hətta o qədər ürəkləndi ki, atasına bir söz deməmiş, anasından pul almamış, qayıdanbaşı, məhəllədə özünün yol tədarükünü də elədi.

O, heç vaxt heç yerə alverə getməmişdi, ancaq alış-veriş üçün bir qozun, bir də badamın başqa meyvələrdən sərfəli olduğunu kimdənsə eşitmişdi. Buna görə də Sərvər bağında, bağçasında qoz ağacı, badam ağacı olan bir neçə adamın qapısını döydü. Bir neçə evin darvazasında dayanıb ev yiyələri ilə əsl alverçilər kimi danışdı, sövdələşdi; axırda, Şövkət arvadda otuz-qırx kilo badam yeri elədi, Gülgəz arvadda əlli-altmış kilo cövüz yeri elədi; sonra evə gəldi, anasını yola gətirdi, sonra onlar ikisi bir yerdə Ağalar kişini də birtəhər yola gətirdilər... Və bütün bunları eləyə-eləyə Sərvər xəyalında böyük Bakını gördü, orada alver eləyib, pul qazanıb, əynində təzə kostyum, təzə palto Leninqradın bir zaman yalnız “uvolneniye” vaxtı ehtiyatla gəzə bildiyi küçələrini xəyalında doyunca və ləzzətlə gəzdi. Və eyni vaxtda da o, Əjdəri və Əjdərlə bağlı olan əhvalatı xatırladı.

Əhvalat isə çoxdanın əhvalatı idi, yeddi-səkkiz ilin əhvalatı...

Yay idi, qovunun təzəcə ağaran vaxtı idi. Və o yay qovunun təzəcə ağardığı vaxt, gecələrin birində Xanım arvadın bostanda, dəmir tor arasında saxladığı fərələrdən biri yoxa çıxdı. Fərənin yoxa çıxmağı səhər bilindi və o səhər Ağalar kişi ilə Sərvər bostanın dörd yanını gəzib ayaqdan saldı, ancaq heç yerdə toyuq tükü, toyuq nişanəsi tapmadılar. O biri gecə bir fərə də yoxa çıxdı. Bu dəfə Ağalar kişi gecəni yatmayıb, səhərəcən hinə keşik çəkməyi qərara aldı. Əlində tufəng, kolların arasında gizləndi, ağacların dalında pusdu, ancaq onun səhərə yaxın dözməyib, oturduğu yerdə bir balaca mürgüləməyi ilə səhər hindən bir toyuq da qeyb olub, əlli-ayaqlı göyə çəkildi. Ağalar kişi möhkəm dilxor oldu, çünki bu, yaxşı əlamət deyildi; çünki bu iş, heç şübhəsiz, adam işi idi—yer üzünün heç bir heyvanı o dəmir torun arasından toyuq apara bilməzdi. Bir də bu söhbət təkcə toyuq söhbəti deyildi,

burada adama sataşmaq məsələsi vardı. Və bu cür adama sataşmağın axırı çox pis qurtara bilərdi, çünki bu gün-sabah qovun yetişirdi. Ağalar kişi çox fikirləşdi, kənddəki düşmənlərini çox götür-qoy elədi, hətta üç-dörd qonşu kəndin şübhəli hesab elədiyi cavanlarını da ürəyində birəbir sayıb-sadaladı, ancaq heç bir dürüst qənaətə gələ bilmədi. Ağalar kişi o fərə oğrusunu heç vaxt görə bilmədi, onu Sərvər gördü; gecələrin birində oğru özü öz ayağı ilə gəlib çıxdı. Özü də bostanın lap ortasına, çardağın lap yanına... Ağalar kişi yatmışdı, xoruldayırdı, ancaq Sərvər yatmamışdı, çardaqda üzüqoylu uzanmışdı, aşağıda ayın süd kimi işığında bozuntul tağlar boyunca ağara-ağara səpələnib gedən yemişlərə baxırdı. Birdən Sərvər arxa tərəfdən öz adını eşitdi. Diksindi, qorxdu və elə diksindi, elə qorxdu ki, qışqırıb atasını oyatmağa da səsi-nəfəsi gəlmədi. Sonra o, aşağıdan, dirəyin dibindən pıçıltı eşitdi: “Ə, səs salma, aşağı düş, mənəm, Əjdərəm, qorxma...” Ancaq Sərvər elə qorxmamışdı ki, heç tərpənməyə də halı qalmamışdı. O, handan-hana birtəhər dikələ bildi, çardağın bu tərəfinə keçib altıda, dirəyin dibində əlini ağzına qoyub, bütün vücudu ilə Sərvərə “sus” deyib dayanmış uzun və arıq Əjdəri gördü. Sonra Əjdər qollarını uzadıb Sərvəri çardaqdan ehmalca düşürdü. Çaladan uzaqlaşdı, ta bostandan çıxanacan onlar dinməz-söyləməz yeridilər; bostanın qurtaracağında bir qoz ağacının dibində Əjdər dayandı.

—Otur.

Sərvər oturdu.

—Malades, oğulsan, səs-küy salmadın.—Əjdər gülümsədi, əlini Sərvərin çiyinə vurdu.

Bir müddət bir-birlərinə baxdılar.

—Bərk qorxdun?

Sərvər dinmədi.

—Dur bir tikə çörək tap gətir, acından lap nəfəsim kəsilir... Amma, bura bax, kişi ol, Pişik Ağaları oyatma.

Sərvər durub çörək dalınca getdi. İki lavaş gətirdi və Əjdər çörəyini yeyib qurtarandan sonra o, ehtiyatla soruşdu:

—Toyuqları apararı sən idin?

—Mən idim...

—Kənddə səni bərk axtarırdılar.

—Bilirəm.

—Beş-altı milsəner gəlmişdi.

—Hə?

—Bizdən də soruşdular. Dədəm dedi ki, Bakıdasan. Bəs sən Bakıda deyildin?

—Bakıdaydım.

—Bəs niyə orda qalmanın ki?..
—Yerimi bilmişdilər. Bir əclaf satmışdı məni.
—Bəs indi neyləyəcəksən?
—Gizlənib, ara soyuyanda yenə gedəcəyəm.

Bu yerdə Sərvər sualların arasını kəsdi, çünki qalan şeylər onsuz da məlum idi. Cəmisi üç-dörd ay bundan qabaq rayondakı konserv zavodunun meyvə qəbulu məntəqəsində işləyəndə, günlərin bir günü Əjdər hökumətin üç min manat pulunu götürüb aradan çıxmışdı; bu əhvalatı Buzbulaqda hamı bilirdi... Sonra Əjdəri kimsə Bakı bazarlarının birində alver eləyən görmüşdü. Bu xəbər də çox tezliklə kəndə yayılmışdı. Bu üç-dörd ayda Sərvər Əjdərin barəsində yüz cür rəvayət eşitmişdi. Əvvəllər qonşuluqda hər gün gördüyü Əjdər Sərvərin təsəvvüründə yavaş-yavaş dəyişmişdi, qərribə, nağılvani bir adam olmuşdu. İndi burda, gecənin bu vaxtında çölün düzündə bu adamla yanaşı oturmaq da Sərvər üçün əlbəttə qərribə idi...

Sərvər susdu, Əjdərin barəsində xeyli vaxt öz-özünə düşünəndən sonra yenə də ehmalca, ehtiyatla soruşdu:

—Bəs gecələr harda qalırsan?

Bu dəfə cavab vermək əvəzinə Əjdər uzun müddət Sərvərin gözlərinin içinə baxdı, onu çaşdıranacan, hətta hürküdüb qorxudanacan baxdı və uzun-uzadı baxışdan sonra nəhayət ki, dilləndi:

—Gedib satmazsan ki?
—Yox, ə... Nə danışırısan, heç kəsə demərəm!..
—And iç!
—Nəyə and içim?
—Nəyə inanırısan?

Sərvər çox fikirləşdi, ancaq and içməyə bir şey tapmadı. Əjdər göydəki Ayı göstərüb:

—Ona inanırısanmı?—dedi.

Sərvər başını qaldırıb Aya baxdı. O gecəki Ay isə elə böyük idi, elə qərribə idi ki, o Aya inanmamaq doğrudan da mümkün olan şey deyildi... Buna görə də Sərvər lap ürəkdən:

—İnanıram!—dedi.
—And iç.
—O Ay haqqı, heç kəsə demərəm!
—Di dur dalımca gəl...

Və onlar bir xeyli gedəndən sonra gəlib dağın dibinə, Buzbulaq camaatının “İlanmələşən” dediyi yerə çıxdılar. Burada—saysız-hesabsız böyürtkən kollarının arxasında—üstünü, dörd yanını kol basmış, tikan basmış əzgil ağacının sallaq budaqları altında Əjdər özünə yer eləmişdi. Buraya girmək üçün üzüqoylu yerə sərilib böyürtkən kollarının dibi ilə uzun

müddət sürünmək lazım idi. Üstəlik, kolların dibinə ay işığı da düşmürdü. Əjdərin fənəri kol-kos yığını olan bu sehirlə aləmi azca işıqlandıra bilirdi. O gecə Sərvər, hər şeydən çox, Buzbulaq camaatının ilan yığını hesab elədiyi bu yerdə bir dənə də ilan görməməyinə təəccübləndi. Xeyli sürünəndən sonra onlar xeyli açıqlığa çıxdılar. Və Əjdərin hörümçək toruna bənzəyən koması qabağında Sərvər heyrətindən donub qaldı: komanın qabağındakı xeyli sahənin kol-kosunu Əjdər son çöpünəcən biçib təmizləmişdi, yeri qazmışdı, hamarlamışdı, hətta hamarlanmış yerə su da səpmişdi. Komanın dal tərəfində dağın başında bir sısqa bulaq süzülürdü. Bulağın qabağında Əjdər əməlli-başlı bir hovuz da düzəltmişdi və hovuzun içindəki su ay işığında ərinmiş qurğuşun kimi parıldaırdı; komanın qabaq tərəfində—ocaq, ocağın yanında—hisli, qara çaydan; Əjdərin bostandan oğurladığı toyuqların sür-sümüyü də burada idi.

Sanki Sərvəri daha da təəccübləndirməkdən ötrü Əjdər hələ içəri girməmiş komanın ağzında dayanıb, astadan bir fit də verdi: elə bil kiçük çağırırdı, ancaq içəridən kiçük çıxmadı, kirpi çıxdı. Sərvər kirpiyə təəccüblənmədi, burada kirpinin başını çıxarıb çox asudə dolanmağına təəccüb elədi. Çünki kirpinin başını çıxarmağından ötrü uşaqlar suya salırdılar, hovuz atırdılar, yazıq heyvanın başına min cür oyun açırdılar. Kirpinin adam qabağında belə gəzməyini Sərvər birinci dəfə görürdü. Elə bil kirpi də bunu hiss elədi, Sərvərin iyini alan kimi yumurlandı, başını gizlətdi və onun bu hərəkəti nədənsə, Əjdərin bərk xoşuna gəldi.

—Qardaşımdır,—dedi.—Mənim kimi yetimin biridir, özü də çox vicdanlı kirpidir, ilanlara göz verib işıq vermir... Yatanda qarovulumu çəkir.

İçəridəki şeylər isə Sərvərə tanış idi: Əjdərin sırtqlısı, neftqabı, neft çırağı, rəhmətlik Xavər arvadın su vedrəsi, xörək qazanı... (Bütün bunları Əjdər bir gecə xəlvətə kəndə girib, öz evlərindən gətirmişdi).

O hörümçək toruna oxşayan komanı, o sısqa bulağı, o kirpini, hətta o qara çaydanı və hisli çırağı da Sərvər əsgərlikdə olduğu vaxt hər gün xatırlamışdı. Zarafat deyil, bir ay, ay yarım sərəsər o, atasını yuxuya verib, yaxud onu bostanı gəzmək bəhanəsilə aldadıb, hər gecə o dağın dibinə qaçmışdı—Əjdərə yemək aparmışdı. Bir ay, ay yarım sərəsər onlar gecə kolxoz zəmilərindən buğda yığıb, lobyaya yığıb hədik bişirmişdilər və Sərvər ömründə o hədikdən dadlı hədik yeməmişdi. Və Sərvər ömründə o günlərdən gözəl günlər görməmişdi,—nə olsun ki, ürəkdə qorxu vardı, hürkü vardı. Bu boyda sirri saxlamaq, əlbəttə, asan deyildi, üstəlik Əjdəri hələ də axtarırdılar. Hələ də onun dalınca kəndə milis gəlirdi.

Məktəbdə, xüsusən Zinyət Şəkərək qızının dərslərində Sərvərin vəziyyəti daha çıxılmaz olurdu. Çünki hər dərsdə direktor igidlikdən, cəsərdən və hər cür düşməyə qarşı həmişə ayıq-sayıq olmaqdan danışırdı. Zinyət Şəkərək qızının təliminə görə, Əjdər də, heç şübhəsiz ki, düşmən idi, əsl “şipyon” idi. Üstəlik, Sərvər də o vaxt uşaq deyildi, altıncı sinifdə oxuyurdu, hökumətin o qədər pulunu qaçıрмаğın nə olduğunu bilirdi. Buna

baxmayaraq, o sirri açmaq, o yeri milsənerlərə nişan verib, Əjdəri tutdurmaq cəmişi bir dəfə Sərvərin ürəyindən keçdi. Ancaq elə həmin gecə orada, o kolluğun-tikanlığın arasında, o hörümçək toruna oxşayan komanın qabağında Əjdərin üzünü görən kimi Sərvər özü öz fikrindən iyrəndi. Çünki orada, o hörümçək toruna bənzəyən komanın qabağında, o ayın işığında Əjdər “düşmən,” “şpyon” deyilən şeyə qətiyyənlə oxşamırdı; adica Əjdər idi—uzun, arıq, hətta, bir suyumu da rəhmətlik Xavər xalanı yada salırdı...

O il bütün sentyabr ayını Sərvər həm qorxu-tələş, həm də qəribə bir sevinc içərisində keçirdi. Elə vaxtlar olurdu ki, o, gecədə bir-iki saat da yata bilmirdi. Ancaq Əjdər bekarçılıqdan bütün günü yatırdı, yatmaqdan Əjdərin gözləri şişmişdi. Bekarçılıqdan Əjdər dağlardan ot yolub, səbətə, vedrəyə, kuzəyə oxşayan qəribə şeylər qayırdı; sısqa bulağın qabağında hovuzu tez-tez söküdü, təzədən düzəldirdi, hətta arada bir şer də quraşdırırdı:

“Yetim kirpi, çək mənim keşiyimi,
Doğma yurda qaçaq düşüb gəlmişəm.
Buraxmışam evimi-əşiyimi,
Tülkü kimi kol dibinə girmişəm.”

“Zalım dünya, göylərə bax, ay çıxıb... Zalım dünya, göylərə bax, ay çıxıb...” Əjdərin lap axırıncı şerinin əvvəli belə idi. Öz komasının qabağında oturub, göydəki aya baxa-baxa Əjdər o sözləri beş-on dəfə təkrar elədi. Ancaq şerin dalısı gəlmədi. Şerin sonuncu sözlərindən Sərvərin xəbəri olmadı. Payız düşəndə, yağışlar başlayanda gecələrin birində onlar o komanın qabağında sözsüz-söhbətsiz vidalaşdılar. Gedəndə Əjdər təkcə sırıqlısını götürmüşdü, bir də kirpini qucağına almışdı. Və nə qədər qəribə olsa da, Sərvərə elə gəlirdi ki, Əjdər kirpini də Bakıya aparmaq istəyir. Sonra Əjdər kirpinin yaş burnundan öpüb onu ehmalca yerə qoydu. Sonda Əjdər Sərvəri qucaqladı, nədənsə Sərvərin də məhz burnundan öpdü və sısqa bulağın yanındaca dağa dırmaşmış quş kimi, qırğı kimi yuxarı şığıdı və bir göz qırpımında dağın tərəsinə qalxıb, oradan Sərvərə əl elədi: “Bakıya gəl... Bakıya gəl... Bakıya... Bakıya...”

II

İndi onlar Bakıda Təzəbazarın qapısı qabağında üz-üzə dayanmışdılar. Əjdər ağlagəlməz dərəcədə kökəlmişdi, qarın bağlamışdı, buxaq sallamışdı. Boğula-boğula nəfəs alırdı, hirsli-hirsli Sərvərin üzünə baxırdı və bu hirsin səbəbini Sərvər heç cürənlə anlaya bilmirdi.

—Nəyə gəlmisən?—Əjdərin birinci sualı belə oldu.

Sərvər dedi:

—Alverə gəlmişəm. Bir az şey-şüy gətirmişəm. Satıb, sonra Leninqrada tərəfə getmək istəyirəm.

Sərvərin ütülənmiş şalvarına və onun qara pencək altından geydiyi, bu dünyada yalnız Buzbulaq qarılarının toxuya bildiyi, qırmızı naxışlı ağappaq yun köynəyinə Əjdər çox baxdı. Baxıb nəsə fikirləşdi, nəyisə götür-qoy elədi:

—Bu vid-fasonla,—dedi,—bazarda oturacaqsan?

Əjdər cibindən quru ota oxşayan bir şey çıxartdı. Onu iyləyib xeyli öskürəndən sonra boğula-boğula soruşdu:

—Nə gətirmisən?

—Badamdır, bir də cövüz. Cəmisə yüz on beş kilodur.

—Harda qoymusan?

—Kömürçü bazarında, Teymurun yanında.

Bir müddət Əjdər fikirli-fikirli yola baxdı. Sonra yoldan keçən bir boş taksini saxlayıb Sərvəri oturtdu:

—Get, qoy maşına gətir!—dedi.

Çox keçmədi ki, onlar iki nəhəng kisəni həmin taksidəncə düşürüb, bazarda Sərvərin tanımadığı bir adamın yanına qoydular. Özləri bazarın yuxarı qapısından çıxıb, yavaş-yavaş Basın küçəsinə endilər... Qar yağdı, yağdıqca əriyirdi, yerdən buxar qalxırdı və bu nəm havada Əjdər bir kəlmə də dinib-danışmadan, başını aşağı salıb, tramvay xətti boyunca Sərvəri harasa apardı. Sərvər hara getdiklərini soruşmaq istəyirdi, ancaq soruşmağa ürək eləməirdi. İstəyirdi toyuq əhvalatını yada salsın, o yaydan, o komadan, o kirpidən danışsın, o şəri deyib, Əjdərin kefini dəyişsin, üzünü güldürsün. Ancaq susurdu, demək istədiklərini dilinin ucundan birəbir geri qaytarırdı; qorxurdu ki, bu söhbəti Əjdər ayrı cür başa düşər, elə bilər ki, Sərvər onun boynuna minnət qoyur, elədiyi yaxşılığı yada salıb, bu yaxşılığa əvəz istəyir. Ayrı bir söhbət isə Sərvərin ağına gəlmirdi... Beləcə dinməz-söyləməz onlar bir xeyli də yol getdilər və hələ mənzilbaşına çatmamış Sərvər dözməyib, birdən-birə dilə gəlirdi:

—Bura bax, Əjdər,—dedi,—mən sənə əngəl-zad olmağa gəlməmişəm ha! İşin var, get... Şəhərdə birinci dəfə deyiləm ki, üç il Leninqradda olmuşam.

Əjdər:

—Əcəb eləmişən,—dedi. Və başqa heç nə demədi.

Onlar bir tindən burulub, bir xırdaca həyəətə girdilər. Köhnə ev idi, qabağında aynabəndi vardı və ahıl, ağsaçlı bir qadın o aynabənddə paltar ütüləyirdi.

Əjdər Sərvəri həyətdə qoyub, pilləkənlə yuxarı qalxdı, qarı ilə xeyli söhbət elədi, sonra Sərvəri də yuxarıdan çağırırdı.

—Bəri gəl, burda qalacaqsan,—dedi və aynabəndə açılan iki qonşu qapıdan birini itələyib açdı.—Bu sənənin otağın, o da qıravatın... Çay iç, yat, dincəl. Çıx gəz, kinoya get... Bu da

Marqodur, tanış ol, gürcüdür. Tək arvaddır... Pul-zad lazım olsa, bundan alarsan... Sənin bazardan işin olmasın, bazarın işinə mən baxacağam.

Belə görüş şübhəsiz ki, Sərvərin ürəyindən ola bilməzdi: elə bil Əjdər onu hələ də uşaq hesab eləyirdi. Teymur bazarda ola-ola Əjdərin onu bazara buraxmamağı Sərvərə toxundu, bərk toxundu, ancaq Sərvər Əjdərin məsləhətindən çıxıb bilmədi, onun üzünə durmağa ürək eləmədi. O gün Sərvər axşamcaq səhəri dolandı, axşam evə qayıdıb Əjdərin yolunu gözlədi, çünki onun fikrincə Əjdər o axşam mütləq bu evə gəlməli idi. Ancaq o axşam Əjdər o evə gəlib çıxmadı; onun səhəri də Əjdər o tərəflərdə görsənmedi. Sərvər günortayacan gözlədi. Günorta bazara cumdu, ancaq orada da Əjdəri tapmadı. O, bazarda öz şeylərini də tapmadı; bazarı əldən-ayaqdan saldı, dünən şeylərini tapşıracağı o adam da elə bil əlli-ayaqlı göyə çəkilməmişdi... Əjdərin yer-yurdunu öyrənmək üçün bazardan Marqo arvadın evinə qayıdanda yol boyu Sərvər çox fikirləşdi, çox baş sındırdı, ancaq bu işdən heç nə anlaya bilmədi. Üstəlik, Marqo arvad da Əjdərin yerini demədi. Elə bil qəsdən demədi. Əlac bircə Teymura qaldı və o gün axşamüstü bazar bağlanana yaxın, Kömürçü bazasında Sərvər Teymurun üstünü kəsdi:

—Ə, Teymur, Əjdəri görməmişən ki?

—Görmüşəm. Səhər tezdən Tiflisə getdi.

—Necə yəni Tiflisə getdi?

—Getdi də. Necəsi yoxdu ki.

Sərvər az qaldı ki, uşaq kimi ağlasın.

—Bəs mənim barəmdə bir söz demədi?

—Dedi. Dedi ki, gəzib dolansın, çıxıb getsin kəndə. Dedi, ondan alver eləyən çıxmaz.

Sərvər səsi gəldikcə bağırırdı:

—Bəs mənim pullarım, bəs mənim şeylərim?!

Teymur heç halını da pozmadı:

—Mən pul işini bilmərəm,—dedi,—onu özünüz bilərsiniz. Mənə söz tapşırıblar, mən də sənə deyirəm... Dedi ki, tək gün getsin, cüt gün getməsin. O günlər Əjdərin tanış provadniki var—yeddinci vaqonda. Dedi ki, bilet-zad almasın, vaqonun provadnikinə sənə tapşırıbdır. Poyez gecə bir tamamda gedir, provadnikə Əjdərin adını verəcəksən... Yeddinci vaqon, yadından çıxmasın...

Əgər onlar on il bir yerdə oxumuş olmasaydılar, bəlkə söhbət buradaca bitəcəkdi. Ancaq söhbət burada bitmədi, çünki onlar on il bir yerdə oxumuşdular. Çünki söhbətin lap axırında, özü də lap axırncı sözü deyəndə Teymur azca ehtiyatsızlıq eləmişdi, bir balaca qımıışmışdı və bu anda onun gözünün içindən nəyinsə qaçıb gizləndiyini Sərvər aşkar sezə bilmişdi və qaçıb gizlənən o bapbalaca işartıda Sərvər haçaninsa fırlıdaq Teymurunu görmüşdü. Buna görə də o, qəfildən Teymuru yaxaladı:

—Əjdər Tiflisə-zada getməyib,—dedi.—Sən mənə yalan deyirsən. Sən Əjdərin yerini bilirsən, məndən gizlədirsən!..

Teymur əl-ayağa düşdü:

—Əjdərin yer-yurdu nə gəzir. On ildir ki, Əjdər nizakonnı yaşayır, heç yerdə propiskası-zadı yoxdur.

—Deyirsən, Tiflisə gedib, hə?.. Adam ol, ə, vicdanın olsun!.. Axı görürəm ki, yalan deyirsən, gözlərinin içindən görürəm!

Bir müddət Teymurun səsi gəlmədi. Sərvər hiss elədi ki, Teymur yumşalıb, özü də yumşaq danışmağa başladı:

—Mən onu adam bilirdim,—dedi.—Nə biləydim ki, əclafın, dilənçinin biridir... Yüz kilo şeyi götürüb, çıxıb aradan... Belə də vicdansızlıq olar?!

Teymur dedi:

—Təxir özündədir, özün oturub sataydın.

Və Sərvər yenə də özündən çıxdı:

—Vicdansız qoydu ki, satım?! Mən haradan biləydim ki, bu adam afiridir, alçağın, julikin biridir.

Teymur yenə də səsinə çıxarmadı. Beləcə səssiz-səmirsiz də onlar piştaxtanın üstündəki şeyləri yığışdırdılar. Bir yerdə kislərin ağzını bağlayıb bazarın qaravulçusuna tapşırdılar. Bazardan çıxdılar və bir müddət Əjdərin söhbətini eləmədilər.

—Havanı görürsən?

—Yaman soyuqdur!

—Amma təmizdir, görürsən?.. Lap Buzbulağın havasına oxşayır.

Sərvər dedi:

—Buzbulağa da qar yağıbmi görəsən... Mən gələndə yağış yağdı.

Bu yerdə Teymur özü Əjdər söhbətinin üstünə gəldi:

—Belə havalarda Əjdərin pristupu tutur,—dedi.

—Nə pristup?

—Bəs bilmirsən? Əjdər naxoşdur da... Asmadır, nədir, bir axmaq naxoşluqdur. Hava soyuq olanda yazıq nəfəs ala bilmir. Hava ki belə oldu, Əjdəri bazarda-zadda görməzsən, dəniz tərəfdə bir restoran var, badvaldır, gedib orda oturur.

—Deyirsən, indi də orda olar?

—Bəlkə olar, nə bilim, ancaq mən ölüm, mənim adım olmasın!

Daha Sərvər heç nə soruşmadı. Teymuru yolda qoyub, dəniz tərəfə qaçdı və o, “badval” restoranın qaranlıq bir küncündə Əjdəri tapdı.

—Paho!.. Tiflisə gedən burda imiş!.. Afirist!.. Əclafın biri, əclaf!..

—Otur görüm, Pişik Ağaların oğlu, artıq-əskik çərənləmə.

Sərvər dedi:

—Dur gedək mənəim şeylərimi ver, mən sənə kimi əclafnan oturmaram.

Əjdər onun əlindən dartıb oturdu:

—Şeylərimi satmışam,—dedi,—Görürsən, bala-bala ötürürəm içəri.—Deyib, qabağındakı araq şüşəsini göstərdi.

—Pullarımı verməsən...—Sərvər yumruğunu Əjdərin üstünə tuşladı.

Əjdər ehmalca onun qolundan yapışdı:

—Çıxarıq bayırda vurarsan,—dedi,—burda olmaz, Pişik Ağaların oğlu!..

—Deməli, dədəmə də sataşırısan! Yaxşı, baxarıq, çöldə danışarıq!

Əjdər dedi:

—Mən o Pişik Ağaların xayasından öpərəm, sənə kimi oğul böyütdüyünə görə!

O, Sərvər üçün də araq süzdü. Ofisiantı çağırıb yemək sifariş elədi. Ancaq Sərvər nə o arağı içdi, nə o yeməyə əl vurdu.

—Gərək o vaxt mən sənə tutduraydım,—dedi. Əgər o vaxt sənə tutdurmuş olsaydım, indi belə əclaf olmazdın.

Əjdər hisrlənmədi, güldü. Sonra gözlənilmədən soruşdu:

—Leninqrada niyə gedirdin?.. Düzünü de, qızın-zadın var, yoxsa gedib alver eləyəcəkdin?

Sərvər dedi:

—Sənə dəxli yoxdur, sən mənəim pullarımı ver!

Əjdər bir müddət susdu. Sonra bir cibindən beş-altı badam çıxartdı, o biri cibindən üç dənə cövüz çıxartdı və onları stolun üstünə qoyub altdan-altdan Sərvərin üzünə baxdı:

—Tanıyırsan?

—Tanıyıram! Hamısını sənə xirtdəyindən çıxaracağam!

—Arağını iç.

—İçmirəm!

—Çörəyini ye.

—Yemirəm!

Əjdər stolun üstünə qoyduğu badamdan birini götürdü:

—Şövkətin badamındandır, düz tapmışam?

Sərvər təəccübləndi.

—Bu da Gülgəz arvadın bizim barının yanındakı cövüzündəndir, sizin dal tərəfdəki pişpişənin bu tərəfində. O pişpişənin böyründə bir əncir ağacı vardı, yarpaqları payızda da gömgöy olurdu. Bir də bir alça vardı, tövlə tərəfdə, divarın lap dibində, payızda çiçək açırdı... O alça dururmu hələ?..

Sərvər dedi:

—Durur, niyə durmur... Sən mənim başımı bişirmə. Mənim pullarımı ver.

—Pişpişə də durur?

—Məni dolayırsan?

—Dolamıram, soruşuram, dururmu o pişpişə?

—Durur, nə olsun ki?

—Mən o pişpişənin dibində Əli oğlu Mürsəlin qızını öpmüşəm.

Sərvər dedi:

—Sən piyansan, ağızına gələni çərənləyirsən!

Əjdər susdu, xeyli vaxt körük kimi fısıldadı, sonra öskürdü, sinəsindən dəhşətli xırıltı qopdu və birdən bu xırıltının içindən qəribə, vahiməli bir səs çıxdı:

—O pişpişəyə deyərsən ki, Əjdər ölür!..

Və birdən-birə Sərvər baxıb gördü ki, Əjdərin gözləri dolub, gördü ki, Əjdər ağlayır, gözlərinin gildir-gildir yaşı pencəyinin yaxasına tökülür. Onun Əjdərə yazığı gəldi, bərk yazığı gəldi, bir xoş söz demək istədi, deyə bilmədi, bunun yerinə qabağındakı arağı götürüb başına çəkdi...

—Çörəyini ye.

—Meylim çəkmir.

—Bir araq da gəlsinmi?

—Özün bilərsən?

Və stolun üstünə bir araq da gəldi.

O arağın çoxusunu Sərvər içdi, qəsdən içdi. İçdi ki, Əjdər çox içib, lap sərxoş olmasın. Ancaq Əjdər onsuz da sərxoş idi.

—Bu gün ayın neçəsidir?

—On üçüdü.

—Bu gün mənim ən xoşbəxt günümdür.

Sərvər dedi:

—Dur gedək, restoranı bağlayırlar.

Və restoranın işıqları sönəndən sonra onlar ayağa durdular. Əjdər stolun üstünə üç dənə onluq qoyub, ofisiyanta heç nə demədən bayıra çıxdı. Bayır soyuq idi: yer donmuşdu, küçə ay işığında bomboş işarırdı.

—Saat neçədir?

—On ikiyə qalır.

—Bu gün sən gedəcəksən.

—Niyə axı?

Əjdər bulvar tərəfə döndü və üzünü dənizə sarı tutub xeyli vaxt tənqiyə-tənqiyə getdi və nəhayət:

—Səndən alverçi çıxmaz,—dedi.

—Mən alverçi olmağa gəlməmişəm.

—Bə niyə gəlmişən?

—Demədim? Gəzməyə gəlmişəm, istəyirəm Leninqrada gedim.

Əjdər dedi:

—Mən də gəzməyə gəlmişdim, görürsən də hələ də gəzirəm.

—Axı səndən mənə nə?.. Mən ki, hökumətin pulunu qaçırtmamışam.

Və məhz bu yerdə Əjdərin sinəsindən qopan dəhşət o sözləri deməyinə Sərvəri peşman qoydu. Əjdər döşünü tutub əyilə-əyilə özünü dənizin lap qırağındakı dəmir məhəccərin üstünə saldı. O öskürdü, Sərvər dediyi sözlərin peşmançılığını çəkdi; aradan xeyli vaxt keçdi və bir xeyli keçəndən sonra Əjdər bir az dikələ bildi. Dikəldi, ancaq dinib danışmadı. Onlar gözlərini dənizə zilləyib durdular... Ay işığı idi, ay göyün tən ortasında dayanmışdı və onun gur işığında dəniz soyuq-soyuq alışıb-yanırdı...

—Mən pul-zad oğurlamamışam,—Əjdər bir az özünə gələndən sonra dedi. O pulu məndən Mürsəl istəmişdi. Mənə demişdi ki, o pul ona çox lazımdır. Mən o pulu idarənin seyfindən götürüb ona vermişdim. Mən elə fikirləşirdim ki, bunu etməklə onu xilas etmiş oldum. Hardan biləydim ki, bu qurğu imiş. Növbəti gün xüsusi komissiya gəldi və mənim seyfimi və hesabları yoxladı. Əlbəttə ki, mən onlara Mürsəlin adını verə bilməzdim və məni tutmasınlar deyə qaçdım. Mürsəl məndən canını belə qurtardı. O, qızını mənim kimi yetimə vermək istəmirdi. O vaxtdan bəri elə hey qaçıb orda-burda gizlənirəm.

—Deyən, sözüm bərk dəydi sənə... Bağışla, mən elə demək istəmirdim.

—Yox, əşi, o nə sözdü ki, mən ayrı şey fikirləşirəm.

—Nə fikirləşirsən?

—Bu gün bazarda bir qəribə şey görmüşəm. Səhərdən beynimdən çıxmır. Bir xırdaca ev köpəyi bir yekə küçə itini qabağına qatıb qovurdu... Ağappaq, əl boyda bir şey. Heç tulla, itə də oxşamırdı...

—Nə olsun ki?

—Necə nə olsun? Top boyda bir şey, o boyda iti!.. Özü də görəydin necə qovurdu. Camaat da baxıb hırıldaşır.

Sərvər:

—Sən piyansan,—dedi,—sayıqlayırsan.

Əjdər dedi:

—Bilirsən o it niyə qaçırdı?

Sərvər dedi:

—Bilmirəm, gəl çıxmaq gedək.

—Hara gedək?

—Hara deyirsən.

Əjdər dedi:

—Onda vağzala tərəf gedəcəyik.

Onlar baş alıb, vağzal səmtə yollandılar və bir az gedəndən sonra yenə Əjdər it barədəki o söhbətin üstünə qayıtdı.

—Mən o itin qaçmağına təəccüb eləmirəm,—dedi.—Başqa şeyə təəccüb eləyirəm: o qədər adamın içində heç kəs bilmirdi ki, o yekəlikdə it o siçovula oxşayan tullabın qabağından niyə qaçır...

—Sən bilirdin?

—Bilirdim, həlbəttə bilirdim! O it gözəl başa düşürdü ki, camahatın hamısı o siçovul tullabnan əlbirdir... Ona görə də qaçırdı.

—Bundan, yəni nə məna çıxır ki?

—Heç bir məna-zad çıxmır!—Əjdər hirsli-hirsli dilləndi.—Onu demək istəyirəm ki, mənim o itə yazığım gəldi.

Donmuş sahil yolunu xırçıldada-xırçıldada onlar bir müddət də səssiz-səmirsiz yeridilər. Sonra Əjdər özünü bir skamyanın üstünə saldı:

—Saat neçədir?

—Birin yarısıdır.

—Az qalıb ki!

—Nəyə az qalıb?

—Poyezdin getməyinə.

—Axı sən məni niyə qovursan burdan?.. Pullarımı xərclədiyim üçün?

—Xeyr, bilirəm ki, sən burda ilişərsən, özü də tez ilişərsən.

—Bəs Teymur niyə ilişmir?

—Teymur heç vaxt ilişməyəcək.
—Bəs mən niyə ilişərəm ki?
—Çünki sən satqın deyilsən!

Yenə həmin xırıltılı nəfəs, yenə həmin fısıltı, həmin dilxorçuluq. Üstəlik, Əjdərin gözləri də qızarıb, get-gedə qan çanağına dönürdü. Və Sərvərin Əjdərə bərk yazığı gəlirdi. Sərvər çaşıb qalmışdı: çıxıb getsinmi, necə getsin? Qalsın, nədən ötrü qalsın? Əjdərdən ala biləcəyi puldan o, hələ restoranda ümidini üzmüşdü.

Sərvər birdən-birə saatına baxıb:
—Gedirəm,—dedi.
—Düz deyirsən?
—Mən səni birdən-ikiyə aldatmışam?

Əjdər ayağa durdu:
—Pulların pravadnikdədir,—dedi.—Yeddinci vaqon—Teymur deyib sənə. Beş yüz manatdır, rayona çatanda alacaqsan. Bu küçə ilə düz gedib vağzalın qabağına çıxacaqsan. Di, yeri get. Mən xarabam, çox xarabam, mən sənnən vağzala gedə bilməyəcəyəm...

III

Bir dəstə onluq idi. Bir qoşa dəftər varağının arasına qoyulmuşdu və varağın ortasında xırda, solğun karandaş yazısı vardı:
—“İstəmədim bu şəhərdə qalasan,
Qalıb burda mənim kimi olasan.
Vaxt gələr ki, bu sözümlü bilərsən,
Gəlib qəbrim üstə rəhmət deyərsən.”

Sərvər pulları “pravadnikdən” alıb, cibinə qoydu, o yazını pravadnikin yanındaca oxudu, sonra kağızı da səliqə ilə büküb, cibinə qoydu.

...Və o sözləri Əjdərin şerlə yazmağına Sərvər qətiyyənlə təəccüblənmədi, çünki haçansa, məktəbdə oxuyanda o özü də bir qıza şerlə məktub yazmışdı və o vaxtdan bilirdi ki, dünyada elə şeylər var ki, onları yalnız şerlə demək olur...

1972

Veb direktor: Betti Bleyer
Mətni yığdı: Səkinə İsgəndərova
Veb üçün hazırladı: Ülviyyə Məmmədova
AZERİ.org qoyuldu: aprel, 2004